

SPOMENIŠKOVARSTVENA IZHODIŠČA ZA PRENOVO PALAČE V KRELJEVI 6 V KOPRU

Mojca GUČEK

samostojna konservatorica, MZVNKD, 66330 Piran, Triglavova 1, SLO
IITBNC Pirano, 66330 Pirano, Piazza della fratellanza 1, SLO

IZVLEČEK

Razprava obravnava rezultate zavarovalnih konservatorskih raziskav in vključevanje le-teh v smernice in pogoje prenovitvenih posegov baročne palače v Kreljevi ulici. Rezultati interdisciplinarnih konservatorskih raziskav so pokazali variantne rešitve prenove palače. Gre namreč na eni strani za prenovo stavbe v okviru obstoječega tlorisnega in višinskega gabarita stavbe in na drugi strani za možnost sodobne "dopolnitve" manjkajočega krila palače.

Palača Kreljeva 6 v Kopru je po Odloku o razglasitvi posameznih nepremičnih kulturnih spomenikov v občini Koper (Ur. obj. 1/93) razglašena za kulturni spomenik in sodi med najzanimivejše koprške baročne stavbe, saj gre v tem primeru predvsem za baročno preoblikovanje že obstoječih gotskih stavb z vključitvijo le-teh v baročno palačo.

Baročna prenova objekta je z izjemnim poslušom do starejšega gotskega objekta, ki je stal na tem mestu, ustvarila tipično baročno zasnovano palačo, ki pa je do današnjih dni ostala nedokončana.

Obdelava tako zanimivega in enkratnega objekta zahteva, strokovno poglobljen pristop k raziskovalnemu delu s poudarkom na analitičnem in zgodovinskem razvoju objekta, kar je pogoj za oblikovanje izhodišč in smernic prenove palače.

Že uveljavljena metodologija izdelave spomeniško-varstvenih raziskav, ki jih imenujemo zavarovalne konservatorske raziskave¹, temelji na izdelani dokumentaciji obstoječega stanja objekta-spomenika. Temeljna dokumentacija mora vsebovati tudi inventarizacijo. Dobljene rezultate zavarovalnih konservatorskih raziskav je potrebno vključiti v analize spomeniških lastnosti obravnavanega objekta in jih dopolniti z vrednotenjem obstoječe arhitekture. Na podlagi dobljenih rezultatov konservatorskih raziskav, novega vedenja o razvoju in

spreminjanju arhitekture ter kritične ocene najkvalitetnejših ohranjenih elementov in značilnosti arhitekture je potrebno izdelati izhodišča in smernice za prenovo objekta-spomenika z njegovo prezentacijo ter določiti posamezne konkretne posege, ki se bodo na objektu izvajali.

Zato mora biti strokovno delo zasnovano na temeljitnem interdisciplinarnem sodelovanju strokovnjakov s področja arheologije in njene metodologije, zgodovine s poudarkom na preučevanju arhivskega gradiva, razvoja arhitekture ter tudi metodologije restavratorskih raziskav. Rezultati vseh naštetih raziskav prinesejo novo vedenje o objektu samem, hkrati pa so pomembni tudi za razvoj in zgodovino neposredne okolice. Rezultati zavarovalnih konservatorskih raziskav z oblikovanjem izhodišč in smernic za prenovo so zbrani v konservatorskem programu, ki naj bo obvezno izhodišče vsakemu projektantu oz. načrtovalcu prenove in mu daje možnosti in smeri kvalitetne arhitekturne kreativnosti.

LOKACIJA IN ZASNOVA PALAČE

Palača stoji v uličnem nizu Kreljeve ulice, ki poteka v smeri vzhod-zahod po rahlo nakazani prelomnici, ki omejuje prostor, na katerem stojita kompleksa Fran-

¹ J. Pirkovič, 1993, v poglavju Načrtovalski kazalci za strategijo varovanja naravne in kulturne dediščine, so natančno razčlenjeni in sistematično prikazani cilji in načini varovanja kulturne dediščine (str. 157-160).

Koper, Kreljeva 6, južna fasada (fototeka MZVNKD).

čiškanskega samostana in Samostana sv. Klare².

Današnji videz južnega uličnega niza kaže enotno baročno preoblikovanje meščanskih stavb³. Ulični niz ima višinski gabarit ujet v razmeroma enotno linijo. Vse

te stavbe uvrščamo med tipično baročno meščansko arhitekturo, njihove glavne vhodne fasade so orientirane na Kreljevo ulico, v zadnjem delu stavb pa se razprostirajo dvorišča oziroma vrtovi.

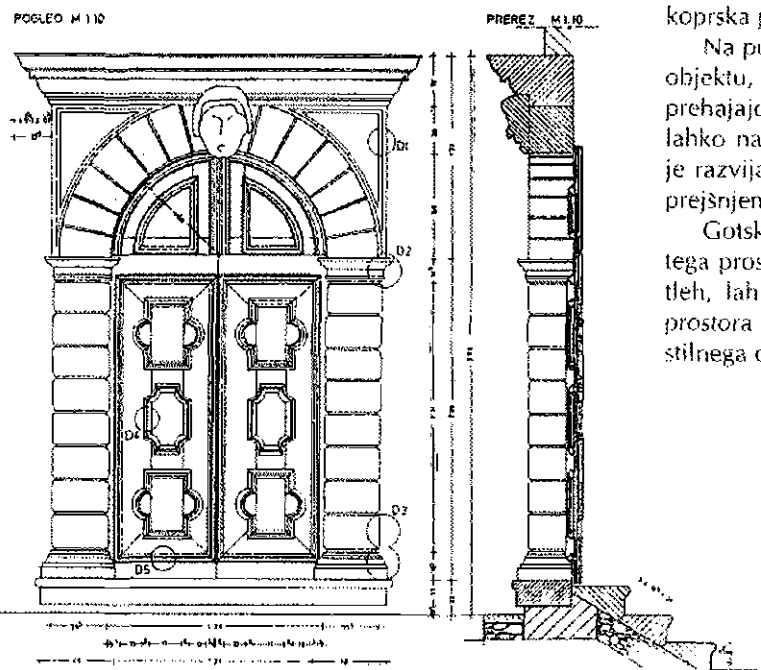
Borilnica združuje pet različnih objektov, ki imajo starejše osnove v zanimivo baročno palačo⁴, ki ima vse bistvene baročne značilnosti najkvalitetnejše meščanske arhitekture in je odraz stanovanjske kulture višjega sloja prebivalstva. Ker je barok s svojim stilnim izrazom poenotil in oblikoval različne objekte v enotno palačo, ima baročni stilni izraz vodilno vlogo. Čeprav ne poznamo vzroka, zakaj se je gotski objekt ohranil z vsemi svojimi bistvenimi kvalitetaми gotskega stilnega izraza, lahko ugotovimo, da je barok posegel v gotski objekt z vsem občutkom do prejšnjih stilnih kvalitetaми arhitekture.

Palača v Kreljevi ulici številka 6 v Kopru ima v strokovni literaturi zelo različna imena, kar kaže na to, da so se njeni lastniki pogosto menjali. Ob sondažnih raziskavah ostenja palače je bil v stranskem stopnišču zahodnega prizidka odkrit grb družine Gravisi-Tiepolo. Omenjena družina izhaja iz Benetk in je zelo pomembna, saj sta bila dva njena člana imenovana za beneškega doža. Prav iz te družine izhajata tudi dva koprška podestata⁵.

Na podlagi zavarovalnih konservatorskih raziskav na objektu, se nanašajo na zasnovo gotških objektov ter prehajajo na obstoječo ohranjeno baročno fazo palače, lahko natančneje določimo razvojno pot objekta, ki se je razvijal od srednjega veka pa do zadnjih predelav v prejšnjem stoletju.

Gotsko obdobje je zasnovo obstoječo parcelacijo tega prostora. Na podlagi raziskav, ki smo jih opravili v tleh, lahko začetno situacijo pozidave obravnavanega prostora postavimo v čas 15. stoletja, to je čas gotskega stilnega obdobja.

Na prostoru današnjega zahodnega in vzhodnega krila baročne palače sta stala enonadstropna gotska objekta kot samostojni enoti, prazen prostor med njima je bil prazen prostor namenjen dvorišču ali vrtu; proti ulici ga je zapiral kamnit ulični zid. Rezultati sondiranja so potrdili le posamezne fragmente zahodnega gotskega objekta. Vzhodni objekt pa je razmeroma dobro ohranjen imel je zunanje kamnito stopnišče, ki se ni ohranilo.

Koper, Kreljeva 6, vhodni baročni portal (tehnična dok. MZVNKD).

- 2 Omenjeni mestni prostori zavzemajo področje jugovzhodnega dela otoka ob najvišjem platoju. S. Bernik, 1968, omenja, da je na prostoru kompleksa cerkve in samostana sv. Klare verjetno stala pred tem palača konzulov. Med prvimi redovi so se v Kopru naselili frančiškani in sicer jim je škof Corrado leta 1260 dovolil naselitev poleg cerkvice, ki je stala na najvišjem delu Kopra (str. 81).
- 3 Južni stavbni niz Kreljeve ulice sestavljajo sledeči stanovanjski objekti, ki sodijo med tipične stanovanjske objekte premožnejših koprskih meščanov: Kreljeva št. 2, št. 4, št. 6, št. 8 in št. 10.
- 4 J. Bernik, 1968, imenuje palačo Kreljevo 6 kot "Borilnico" in jo stilno označuje barokizirano in povečano stavbo, ki ima starejše osnove, vidne pa so tudi gotške privine (str. 91).
- 5 G. Pusterla, 1891, navaja, da je v letu 1300 bil koprski podestat in kapitan Giacomo Tiepolo, v letih 1452 in 1453 pa je imel funkcijo podestata Giovanni Tiepolo (str. 9-11).

Nadaljni razvoj pozidave je potekal tako, da so že zelo zgodaj, še pred baročno predelavo, pozidali prazen prostor med obema gotskima objektoma. Ker o tej pozidavi nimamo dosti podatkov in ne vemo, kakšen naj bi ta objekt bil, se bomo podrobneje ukvarjali z baročno palačo.

Sestavljajo jo osrednji del, na katerega se navezujeta vzhodno in zahodno krilo, in dva prizdka, ki sta postavljena v nadaljevanju stranskih kril. Med arhitekturnimi raziskavami je bilo ugotovljeno, da je koncept baročne palače zastavljen dosledno simetrično, kljub starejšim objektom na tem prostoru. Baročna palača ni bila nikoli dokončana po zastavljenem konceptu, saj vzhodno krilo palače ni bilo nikoli nadzidano, ampak se je obstoječi gotski objekt ohranil v svoji originalni gotski višini. Nivoji nadstropij so med seboj usklajeni in poenoteni tako, da je baročna palača uskladila neenotne višine različnih prostorov.

Osrednji del palače, v katerem se v pritličju odpira vhodna veža in v nadstropju glavna dvorana, ima reprezentančno funkcijo. Vhodna veža zaradi svoje razmeroma nizke etažne višine deluje potlačeno; v zadnjem delu je locirano dvoransko reprezentančno stopnišče z leseno balustradno ograjo, ki vodi v nadstropje, kjer je glavna dvorana.

Glavna dvorana je imela v najizrazitejši baročni fazi strop v višini današnjega obstoječega lesenega galerijskega obhoda, ki je bil narejen v času predelav v 19. stoletju. V tem času sta bila, najverjetneje zaradi nove namembnosti palače, osrednji del palače in zahodno krilo dvignjena za polnadstropja ali za celo nadstropje. Tako je dobila glavna dvorana izjemno višino, da je bil lahko dodan galerijski obhod.

REZULTATI ZAVAROVALNIH KONSERVATORSKIH RAZISKAV IN IZHODIŠČA ZA PRENOVO

Najobsežnejše konservatorske raziskave, ki so obsegale različna sondiranja, so trajale polne štiri mesece. Najprej je bilo potrebno z vso skrbnostjo pregledati različne plasti poslikav in ometov, šele nato je bilo možno nadaljevati z arhitekturnimi raziskavami, ki so nam pokazale rast in spreminjane arhitekture. Vzpostavljeno s temi sondažnimi raziskavami so potekale tudi laboratorijske raziskave na podlagi vzetih vzorcev ometov in plasti poslikav.

Med odkrivanjem ometov notranjščine so bile presenetljive najdbe najstarejših gotskih poslikav in tudi izjemno kvalitetnih baročnih poslikav.

Najstarejše gotske poslikave so bile odkrite v nadstropju ohranjenega gotskega objekta, torej v vzhodnem

krilu palače. Narejene so bile le zavarovalne sonde, vendar je možno že ugotoviti, da je poslikava figuralna in vsebuje polja, ki jih uokvirjajo tipične gotske bordure.

Koper, Kreljeva 6, ulična fasada (fototeka MZVNKD).

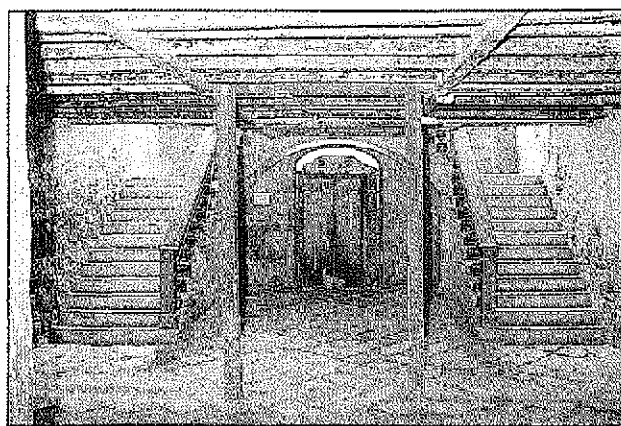
Zanimiva je tudi gotska poslikava ostenja v notranjščini značilnih gotskih monofor, ki hkrati oblikujejo dekoracijo prostora⁶.

Ker predvidevamo, da bo poslikava odkrita tudi na drugih delih ostenja, bo možno šele pozneje prepoznati koncept poslikave prostora. Odkritje tovrstne poslikave je še posebej zanimivo zaradi tega, ker so se poslikave meščanskih hiš zelo redko ohranile⁷. V našem kulturnem prostoru je tovrstna poslikava izjemno redka, kar gre pripisati predvsem dejstvu, da je bila večina srednjeveških objektov večkrat temeljiteje predelana. Srečujemo se tudi z velikimi težavami, ker nimamo nobenega primerjalnega gradiva, saj so ohranjeni le deli posameznih poslikav v manjših gotskih cerkvicah, ki pa niso primerljive s profanimi poslikavami v mestu.

V pritličju gotskega objekta, kjer je klet, je bila odkrita izjemno lepa poslikava Marije z detetom, ob-

6 Gotska monofora je bila na notranji strani dopolnjena z linearno dekorativno poslikavo, uporabljena paleta barv je bila sledeča: črna, oker in oranžna.

7 Med adaptacijo stanovanjskega objekta v Kopru, Tovarniška ulica 2, je bila odkrita v prvem nadstropju zanimiva poslikava, ki predstavlja prizor množice figur, obdane z mrežo ali obzidjem. To poslikavo lahko postavimo v kasnejše gotsko stilno obdobje.

Koper, Kreljeva 6, vhodna veža s stopniščem (fototeka MZVNKD).

dane s težko razpoznavnimi figurami. Prizor je bil zaradi izjemnosti teme v celoti odkrit, zato ga je bilo mogoče opredeliti - gre za izjemen primer renesančne poslikave. Primerjmo ga lahko s tipičnim beneškim motivom "Sacra Conversazione"⁸, ki je značilen za beneško renesančno obdobje. Pod to plastjo poslikave obstaja še starejša, verjetno gotska poslikava, ki pa je ne poznamo, zato ne vemo, ali je prav tako kvalitetna kot renesančna. Če bi hoteli preveriti kvaliteto te, bi se bilo potrebno odločiti za nedestruktivno metodo odkrivanja, ki pa žal v predvidenih stroških zavarovalnih konservatorskih raziskav ni bila predvidena.

V osrednjem delu palače, natančneje na ostenju reprezentančnega lesenega dvorarnega stopnišča, ki povezuje vhodno vežo z glavno dvorano, je bila odkrita baročna poslikava izjemne kvalitete. Tudi tu so bile narejene le sonde in poslikava ni bila v celoti odkrita. Kljub temu pa je bilo možno prepoznati zanimive ženske figure, ki prikazujejo tipično žensko nošo baročnega obdobja. Ko bo poslikava v celoti odkrita, jo bo možno primerjati z gradivom beneškega kulturnega prostora in jo mogoče tudi povezovati z uveljavljenimi umetnostnimi krogi baročnega časa. Tovrstna baročna poslikava v našem prostoru je zanimivo odkritje. Poslikava je izjemna tudi zaradi uporabe zanimive in za beneško slikarsko področje razpoznavne tehnike; slikana je z oljnimi barvami direktno na steno oziroma za to pripravljen omet. Ker je že omenjeni grb družine Graviš-Tiepolo izveden v enaki tehniki, je najbrž tudi avtorja poslikave zaradi zgledovanja po beneških vzorih potrebno iskati nikjer drugje kot v Benetkah.

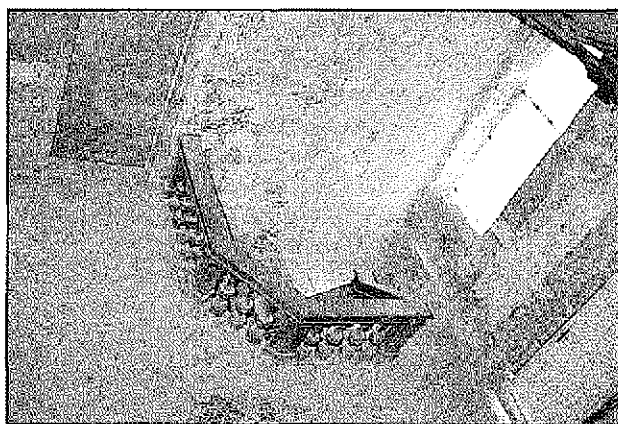
Med zavarovalnimi konservatorskimi raziskavami so ob novih odkritjih potekale tudi konzultacije s strokovnjaki za posamezna področja. Tako so lahko stro-

kovnjaki za poslikave različnih obdobji ugotovili, da so vse odkrite poslikave izjemnega pomena ne samo za ožje področje Kopra, ampak tudi za prostor, ki ga pokriva Slovenija. Primerjalno gradivo lahko najdemo le v beneškem zaledju, ki pa je v državi Italiji. Vsi strokovnjaki konzultanti in konservatorji pa se zavedamo, da je potrebno za nadaljnje preučevanje slikarskega deleža te palače odkriti celotno poslikavo v palači, saj bi le tako lahko prišli do zanimivih odkritij in do novih zanimivih povezav, ki so pomembne prav za naše področje. Vse poslikave morajo ostati ohranjene in prezentirane na odkritih mestih in situ, tako da jih ni možno odstranjevati; zato se morajo vsi gradbeni posegi podrediti tem izhodiščem, tako da poslikava ne bo poškodovana.

Ko so bile vse zavarovalne konservatorske raziskave končane ter oblikovana načelna izhodišča za prenovo palače, je strokovna komisija predlagana izhodišča in pogoje za prenovo palače dopolnila in potrdila.

Načelna izhodišča za prenovo določajo prezentacijo baročnega stilnega izraza, ki v danem primeru nedvomno prevladuje in daje objektu izjemen status. Prezentirati je potrebno baročni plašč palače kot tipično baročno zunanjsčino. V notranjščini je poudarjena baročna prezentacija reprezentančnih prostorov z vso poslikavo, le vzhodno krilo palače, v katero je vključen gotski objekt, je potrebno prezentirati v njegovi notranjščini kot značilno gotsko arhitekturo s pripadajočimi poslikavami.

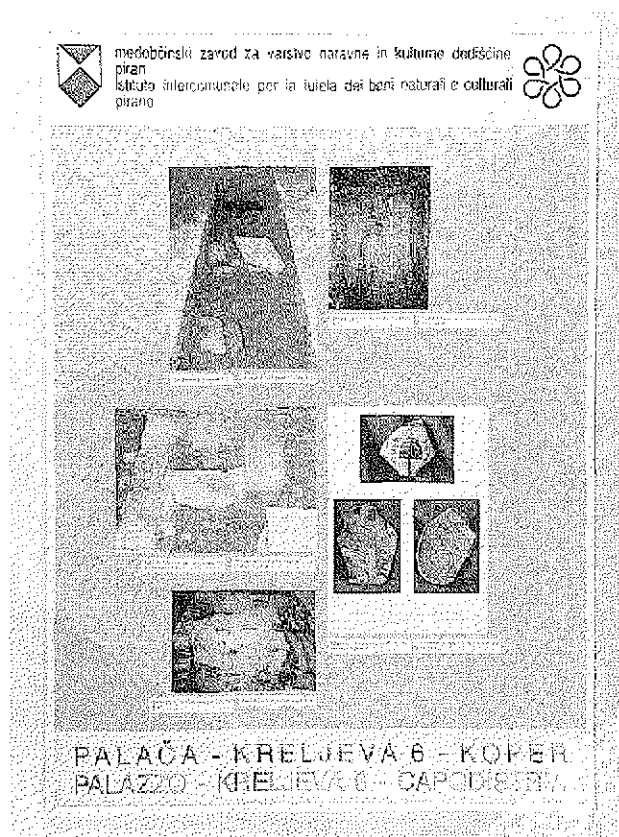
Nedokončanost baročne palače je potrebno to ohraniti in prezentirati; za to sta možna dva načina; poimenovali smo ju kot varianto A in varianto B. Čeprav ne poznamo zagotovo vzroka nedokončanosti, ki pa ga bo možno v nadaljevanju morda še odkriti, jo je treba obravnavati kot kvaliteto in prikaz, kako je baročno ob-

Koper, Kreljeva 6, pogled na leseno ograjo v glavni dvorani (fototeka MZVNKD).

8 "Sveti razgovor" je ikonografski tip Marije z otrokom med svetniki (celopostavni liki ali doprsne upodobitve), ki molče bivajo drug ob drugem in se tako "razgovarjajo o svetih stvareh". (L. Menaše, 1971)

V našem primeru so stranske figure močno poškodovane, tako da niso razpoznavne in določljive.

Koper, Kreljeva 6, gradivo z razstave, feb. 1994 (fototeka MZVNKD).

dobje kljub še nerazvitim spomeniškoarstvenim idejam znalo upoštevati predhodna stilna obdobja, saj jih ni uničevalo, ampak vključevalo v nov objekt.

Strokovna komisija je potrdila varianto A: prenovo objekta obstoječega stanja s prezentacijo zatečenega stanja nedokončane baročne palače.

Člani komisije so s poglobljeno argumentacijo podprli tudi varianto B; pri dokončnem oblikovanju usmeritev in pogojev pa so poudarili, da ta varianta vsebuje vse pogoje iz variante A, dodani so ji le še pogoji za možnost dviga levega krila to je nad ohranjenim gotskim objektom.

Ker je palača v svoji tlorisni zasnovi simetrično oblikovan objekt, bi bilo možno kot izhodišče vzeti prav to značilno baročno zasnovo. Baročna zasnova ni bila nikoli izvedena do konca, tako da je zaradi tega moteno funkcioniranje baročne palače. Galerija kot izjemen arhitekturni in dekorativni element reprezentančnega prostora glavne dvorane se ne izteka v levo krilo palače. Zato bi bilo smiselno, da se levo krilo palače dopolni v smislu baročne zasnove desnega krila palače, vendar ne v isti višini. Če bo levo krilo palače dopolnjeno kot dodan nov arhitekturni element, mora biti nižje od desnega krila, tako da bo še vedno prevladoval značaj nedokončanosti baročne palače.

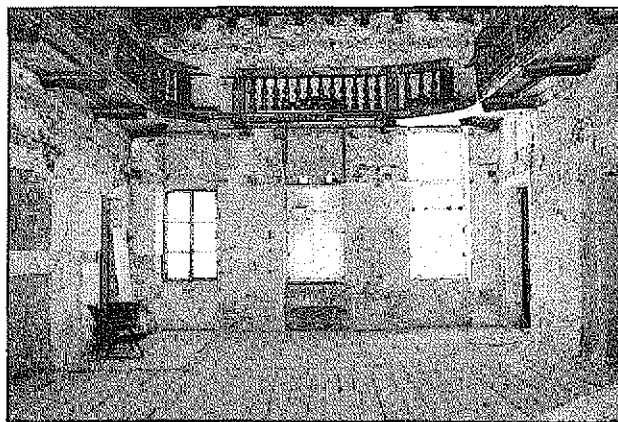
Levo krilo palače, gotski objekt, je možno dopolniti nad obstoječim gotskim vencem. To pomeni, da mora biti opečnati gotski venec ohranjen v fasadi kot arhitekturni element gotskega objekta, ki ga je treba le prevleči s tankim slojem finega apnenega ometa v tonu, kot ga bo imela baročna fasada.

Višino nadzidave levega krila palače narekujejo odprtine vhodov v višini galerijskega obhoda. Natančno določitev višine je potrebno definirati na osnovi prostorske studije stavbnih mas palače in objektov v njeni okolici. V tej studiji, ki jo je potrebno narediti pred izdelavo projekta, bo potrebno določiti obliko strehe dvignjenega krila palače.

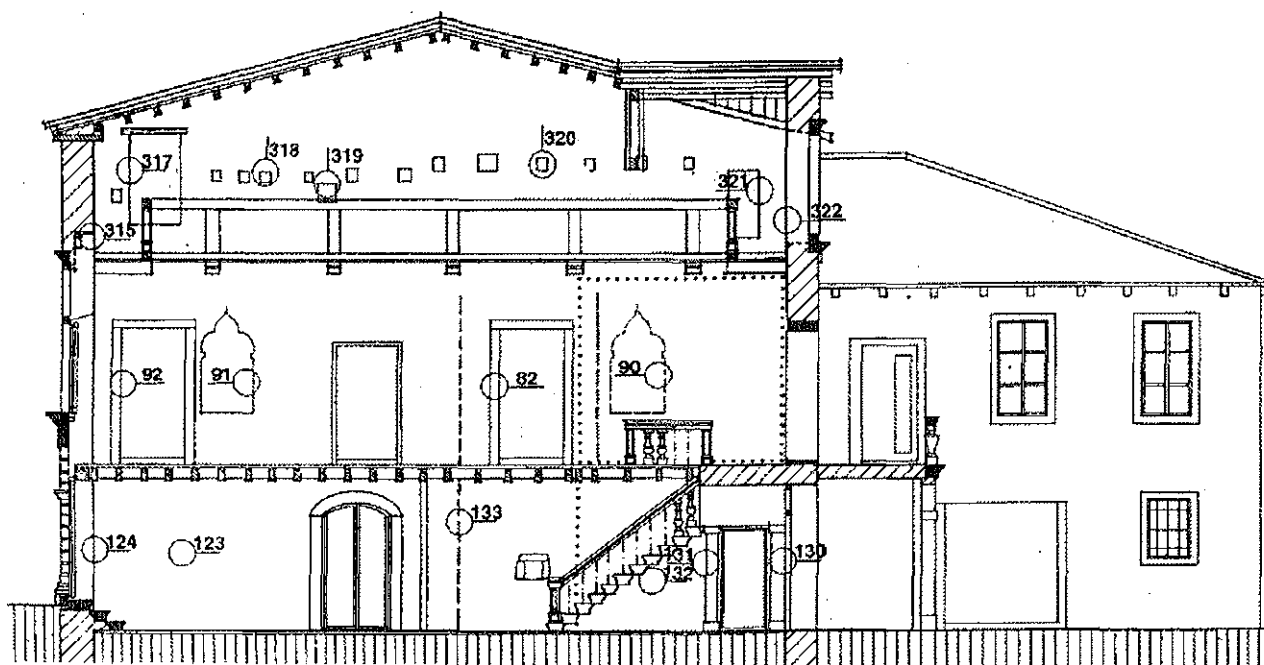
Dvignjeni del palače mora biti oblikovan v skladu z baročnim značajem objekta, odprtine pa postavljene po ritmu in obliki odprtin desnega krila palače. Arhitektura dopolnjenega dela palače mora biti oblikovana primerno anonimno, z občutkom, da se podreja obstoječi baročni arhitekturi in je ne sme preglasiti. Dopolnitev levega krila palače mora dajati videz dopolnitve arhitekture zaradi izpeljave funkcionalne baročne zasnove na diskreten način, tako da bo palača še vedno ohranjala značaj nedokončane arhitekture.

S tem posegom lahko investitor pridobi dodatne prostore, ki - morajo imeti funkcijo, ki bo v skladu s spomeniškim značajem objekta. Notranja ureditev pridobljenih prostorov pa je lahko sodobna, vendar mora upoštevati obstoječe že nakazane dostope na galerijo.

V primeru, da se investitor odloči za varianto B, je potrebno narediti vse, da se dograditev baročne palače lahko izvede z najkvalitetnejšo rešitvijo. Na nivoju idejnega projekta je potrebno pridobiti več kvalitetnih arhitekturnih rešitev, zato bi moral investitor izvesti natečaj ali pa kakšno drugo obliko dela, da bi bili doseženi željeni rezultati. Potek takega dela mora spremljati komisija, v kateri morajo biti tudi strokovnjaki s področja konservatorstva. Projektne rešitve je potrebno predstaviti javnosti, da bo seznanjena s prenovo ter s strokovnostjo in odgovornostjo, ki jo konservatorska stroka nosi.

Koper, Kreljeva 6, glavna dvorana (fototeka MZVNKD).

Koper, Kreljeva 6, prečni prerez (tehnična dok. MZVNKD).

RIASSUNTO

Il contributo tratta i risultati delle ricerche di carattere conservativo e di tutela e la loro inclusione nei piani riguardanti gli interventi di restauro al palazzo barocco di via Krelj. I risultati delle ricerche interdisciplinari di carattere conservativo hanno evidenziato alcune soluzioni alternative per il restauro dello stabile. Si tratta infatti da una parte di recuperare l'edificio nell'ambito delle dimensioni attuali e dall'altra di un possibile moderno "completamento" con l'ala mancante del palazzo.

LITERATURA

Bernik S.: Organizem slovenskih obrnorskih mest Koper, Izola, Piran, Ljubljana 1968

Menaše L.: Evropski umetnostnozgodovinski leksikon, Ljubljana, 1971

Murko M.: Palača in patricijska hiša v Kopru od romanike do baroka, Zbornik za umetnostno zgodovino, nova vrsta, št. IX, Ljubljana 1972

Pirkovič J.: Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji, Vestnik, št. XI, Ljubljana 1993

Pusterla G.: I rettori di Egida, Capodistria 1891